ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Вип. 60. Ч. 2. С. 276–283
Visnyk of the Lviv University. Series Philology. 2014. Is. 60. Pt. 2. P. 276–283

УДК 821.161.2-311.6.09П. Загребельний

ЧАСОПРОСТОРОВЕ «ПОГРАНИЧЧЯ» У РОМАНАХ ПРО КИЇВСЬКУ РУСЬ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Тетяна СУШКЕВИЧ

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна,
e-mail: winter_weather@mail.ru

Подано інтерпретацію хронотопу романів про Київську Русь Павла Загребельного крізь призму концепції «нового історизму», яку запропонував Мішель Фуко. На основі аналізу часопросторового «пограниччя» у творах українського письменника констатовано, що їхній сюжет (історія персонажа) можна розглядати як історію дискурсу в концепції М. Фуко, зображення епохи Київської Русі – як певний часовий відрізок із власними дискурсами, символи часопросторового «пограниччя» – як ознаки темпорального пограниччя.

Ключові слова: пограниччя, «новий історизм», дискурс, історія, часопростір, епоха Київської Русі.

Культурологічні розвідки Мішеля Фуко набули популярності у Західній Європі та США у 60−80-х роках XX століття, коли в радянській Україні вийшли друком й здобули прихильність історичні романи Павла Загребельного. Це не означає, що П. Загребельний безпосередньо спирався на філософські погляди М. Фуко, або, навпаки, мислитель черпав ідеї із творів письменника. Але зважаючи на різносторонню обізнаність П. Загребельного, він міг знати про концептуальні засади поглядів західноєвропейських філософів. Та це лише припущення.

Актуальність пропонованої статті зумовлена потребою реінтерпретації історичних романів П. Загребельного, написаних в умовах панівної радянської ідеології. Відповідно й на переважній більшості тогочасних літературних праць про творчість П. Загребельного (Віталія Дончика [2], Леоніда Новиченка [9], Василя Фащенка [11] та ін.) також позначився вплив ідеології. Тому доцільно, використовуючи концепцію М. Фуко, доповнити вже наявні результати наукових пошуків щодо творчості українського автора. У сучасних дослідженнях (Надії Білик [1], Ніли Зборовської [8], Ростислава Семкова [10] та ін.) помічаємо застосування до вивчення романів П. Загребельного нових методологій на теренах українського літературознавства.

Зокрема, М. Фуко відомий як один із прихильників теорії «нового історизму». Використання положень названої концепції під час інтерпретації історичних романів про Київську Русь П. Загребельного, що є метою цієї статті, раніше не досліджували і може призвести до цікавих висновків.

© Сушкевич Тетяна, 2014

ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Випуск 60. Частина 2

Основні тези часової системи М. Фуко ґрунтуються на концепції дискурсного аналізу: дискурс – «він наскрізь історичний – фрагмент, спільність і перерваність у самій історії, котра піднімає проблему власних предметів, розривів, трансформацій, специфічних форм темпоральності більшою мірою, ніж проблему своєї раптової появи у середовищі громадськості часу» [12, 118]. Із поняттям дискурсу М. Фуко ввів у науковий обіг такі терміни, як «архів» (система, яка зумовлює появу висловів як одиничних подій [12, 130]), «епістема» (відрізок тотальної історії усіх видів знань [12, 190]). Вивчаючи дискурс епохи через реалізацію упорядкованої і запитаної частини «архіву» для певної «епістеми», мислитель вважає, що історичній науці необхідно відмовитися від генезису, неперервності, підсумків, тобто того, чим займається «історія ідей», тих тем, «за допомогою яких вона прив'язується до певної, тепер уже цілком традиційної форми історичного аналізу» [12, 138]. Замість принципу історизму (лінійності), яким послуговується «історія ідей», він запропонував вивчати історичність як властивість вислову, поняття, речі, явища, адже саме період їх існування забезпечує перерваність історії, тобто множинність історій, межі яких позначають пограниччя часу і простору.

Використовуючи дискурсний аналіз, М. Фуко пояснив природу і трансформацію фактів, подій і явищ в історичній перспективі, наголосив, що між епохами, цивілізаціями, подіями, існують пограниччя. Адже історія дискретна, поділяється на довгі послідовності або специфічні тривалості, кожна з яких має власну часову протяжність і досвід. Отже, французький філософ розробив концепцію «нового історизму».

Художня реалізація названих поглядів помітна у поетиці історичних романів «києворуського» циклу П. Загребельного.

Незважаючи на складну композиційну побудову «Дива» (три сюжетні площини, у котрих діють головні персонажі), головно спостерігаємо за історією Сивоока, адже бачимо його народження і загибель. Інші ж герої з'являються у сюжеті роману вже дорослими. Їхнє дитинство передано через спогади-ретроспекції, котрі введено у текст як позасюжетні елементи. На це вказано у кожній із трьох сюжетних площин «Дива»: у 60-х роках XX століття у розмові Бориса і Таї («Сам не знаю чому, але відчуваю, що зміг би розповісти вам… Ну, спершу про хлопчика, який жив майже тисячу років тому…» [6, 25]); у 40-х роках XX століття у розповіді Отави-батька («До самого ранку вони не спали, і Отава розповідав Борисові про Сивоока» [6, 171]); у X–XI століттях Сивоок незвичайний уже тим, що пам'ятає своє народження («Так і пронесе спогад через усе життя. Чи то був він чи приснилося?» [6, 27]). Тому простір і час у тексті змінюється залежно від подій, пов'язаних із цим персонажем, а «пограниччя» його історії, відповідно, означується подіями народження і смерті героя.

Власне історія Сивоока також дискретна, бо насичена подіями, а на рівні поетики перипетіями у сюжеті. Її «історичність» (М. Фуко) позначають переломні, а тому граничні, моменти життя персонажа, після яких він змінюється і вимушений поневірятися. Цим спричинені зміни художнього часопростору. Такими «пограничними» моментами в історії Сивоока стали вбивство діда Родима, спалення Радогості, втеча з болгарського монастиря, порятунок від осліплення у Константинополі, знайомство з Іссою під час будівництва церкви на острові Пелагос, повернення у Київ. Із наведеного

ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Випуск 60. Частина 2

переліку видно, що часопросторове «пограничча» у поетиці «Дива» перегукується із визначальними історичними подіями (прийняття християнства у Київській Русі, завоювання Болгарського царства Візантією, суперництво між Київською Руссю і Візантією на світовій арені), присутність яких в історичному часі позначає настання нової культурної, економічної, соціальної епохи, що доводив своєю теорією М. Фуко.

Зв'язок історії персонажа з історичними моментами-пограниччями можемо спостерігати і на прикладі роману «Євпраксія». На відміну від Сивоокового, етап народження Євпраксії символічний, бо пов'язаний з усвідомленням персонажем власного становища: «Несподівано відкрився їй жах коліс. Невпинне, безжальне, вперте обертання. Мовчазна безнадійність руху. Їхала, їхала, їхала… Куди, навіщо? Мов вигнаний дух загублений у просторі […]. Досі здавалося Євпраксії, що все її дотеперішнє дванадцятилітнє життя – то добрі колеса…» [4, 7], а етап смерті зображений у тексті через проспективний позасюжетний коментар автора.

У цьому романі П. Загребельного історичні пограничча (війни імператора Генріха IV з Італією, політичні протистояння у Германській імперії) створюють тло для переломних подій в історії Євпраксії. Для кожної з них «пограничною» виявляється фраза у тексті роману: «Станеш імператрицею – ощасливиш світ». Двічі вона виникає як думка Євпраксії з приводу її весілля з Генріхом: «Станеш імператрицею – ощасливиш світ. Ощасливиш себе чи світ? Думаючи про світ, думаєш про себе. В ній прокинулася жінка, яка знає про свою вроду, вважає, що тільки вона обдарована найвищими чеснотами, лише вона гідна зайняти найвище становище» [4, 98]; «Імператриця, імператриця – і про це знатиме вся Європа і цілий світ незабаром!» [4, 102]. Двічі – вже у шлюбі з Генріхом як розчарування Євпраксії: «… так легко й охоче пішла на зустріч Генріхові, бо за тим, здавалося, стоїть цілий світ. Станеш імператрицею – ощасливиш світ…» [4, 110]. Двічі спостерігаємо цей самий повтор перед подіями нічного собору, коли героїня усвідомлює, що не може ощасливити світ, бо від того, що вона імператриця, нещаслива сама. Ще двічі повторюється репліка, коли Євпраксія потрапила до Каносси і чекала на зустріч з папою Урбаном. Однак у цих випадках вислів оформлюється у мовлення оповідача. Він зазначає, що імператриця «тепер не згадувала більше свого» вислову [4, 229], «колись думала: "Станеш імператрицею – ощасливиш світ". Тепер вимушена була звузити межі цілого світу власною особою» [4, 241].

Наведений приклад демонструє, що зміни художнього часопростору у творі, пов'язані з «пограниччям» у житті головної героїні, трансформуються у її внутрішній простір і суб'єктивне сприйняття часу: «У ній – життя! Що їй до якихось там високих справ? Вона в собі – земля, держава, влада, всесвіт, вічність» [4, 149]. Подібну думку, що часове і просторове наповнення забезпечує свідомість людини, розробляв і М. Фуко: «Час, котрий сприймається у межах загалу та революцій, ніколи не був чимось іншим, ніж моментом свідомості» [12, 15].

Отже, сюжет історичних романів П. Загребельного можна розглядати як окрему історію кожного з персонажів, тобто як дискретність історії на тлі часової тривалості (за М. Фуко).

У романі «Смерть у Києві» часопросторове «пограничча» помічаємо не стільки в

ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Випуск 60. Частина 2

історіях персонажів, як у компонуванні тексту. Твір чітко поділений на дві частини. У «Смерті першій. Суздаль» головні персонажі (лікар Дуліб, його товариш Іваниця і Юрій Долгорукий), подорожуючи, спричинюють динаміку в художньому часопросторі. У них є мета мандрів – знайти істину, тобто дізнатися правду про вбивство київського князя Ігоря. Перша частина роману постає як історія руху персонажів. У «Смерті другій. Київ» вона завершується. Герої зупиняються у Києві, хронотоп стає статичним. Р. Семків пов'язав це з тим, що «розслідування, сам пошук не мають сенсу від початку» [10, 73], бо влада (князі Ізяслав і Долгорукий) не зацікавлені його результатами, Іваниця, який наблизився до розгадки, гине, Дуліб, збагнувши, що не зможе контролювати істину, знову вдається до руху, чим означує «пограниччя» романної історії: «Брався на північ, на Суздаль, до князя Андрія.

Знову загубився на самому дні глибочезних пущ, відважно занурився в них, сподівався полишити їм свій біль і свою розтривоженість» [7, 430]. Тож текст «Смерті у Києві» побудований на опозиційності двох частин. Опозиційність, за М. Фуко, «забезпечує додатковий поділ поля висловлювань і відкриває послідовність різних пояснень, досвіду перевірок та висновків, дає можливість визначити нові об'єкти…» [12, 155], а у випадку з романом П. Загребельного вказує на множинність художньої інтерпретації історії Київської Русі: «Ще будуть пожежі в Києві, грабування, колотнеча, ще гримітимуть упродовж століть битви (як можливе розгортання наступних історичних етапів. – *Т. С.*), і може видатися, ніби намарне загинув Долгорукий […] Побачити Київ – і вмерти. Може, й для цього іноді варто жити людині? (смерть Долгорукого як завершення даного історичного етапу. – *Т. С.*)» [7, 430].

«Новий історизм» М. Фуко передбачає, що дискурс (судження) сам по собі є владою, тому «нова історія» не повинна зосереджуватися на провідних думках владної еліти, а наближатися до світського, громадського дискурсу, який більше впливає на суспільство. Тому ідеологія зводиться до так званої звичайної прози життя, у якій обов'язково стикаються два суб'єкти: у мислителя – це злочинець і криміналіст [13], а у П. Загребельного персонажі-маски володаря і представника суспільства. У романі «Первоміст» образ володаря закріплений за Мостовиком, котрий володів Мостищем, а представником суспільства виступає юнак Маркерій, житель Мостища.

Зокрема, М. Фуко стверджував, що «влада і знання безпосередньо передбачають один одного: не існує ні відношення влади без корелятивного утворення поля знання, ні знання, яке своєю чергою не передбачає і не створює відношення влади» [13]. Ця думка художньо унаочнюється сюжетом «Первомосту». Мостовик, хоч і володів Мостищем та мостом, але через свою статичність у часі і просторі («Стояв він не на річці, не на землі, а на мосту, а міст цей був єдиний у цілій державі, міст був мов світ, він і став, власне, окремим світом, у якому володарював уже й не сам Воєвода Мостовик, а його примхливо-похмурий дух» [7, 442]) не володів знаннями («Стрижак уже зметикував, що Воєвода в грамоті – як пень» [7, 469]). Подорож Маркерія, навпаки, створює динаміку романного хронотопу: «Про Маркерія ж можна сказати, що він жив дорогою, мучився нею, болів, жахався дороги, переживаючи її вже пройдену, а ще більше ту, що судилася» [7, 533]. Через власні поневіряння юнак пізнає своє призначення (він здобуває

ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Випуск 60. Частина 2

знання), і мостищани його підтримують: «Згадалися Маркерієві його ж власні слова про міст, що кинув він їх мимохідь Митникові: “Мали б його вже спалити!”» […] а тепер вони вияскравилися перед ним, мов його найвище призначення, дивлячись на ту бліду траву, збагнув він, яка сила веде його до Мостища, хоч і прихована до часу, вся його душа збунтувалася вмить, твердо вірив, що ніколи не стане він болісною травою вмирання, ні він, ні мостищани не можуть нею стати…» [7, 651]. Тому зі зруйнуванням мосту, руйнується час і простір Мостища, а в житті мостищан починається новий етап без мосту. Така розв’язка роману асоціюється з «пограниччям» в історії персонажів.

Через хронотоп історичні романи П. Загребельного зображають межі епохи Київської Русі. «Диво» означує її початок, адже події роману розгортаються навколо *будівництва* Софії Київської. «Євпраксія» – «період цвітіння», бо на тлі сюжетних перипетій головної героїні спостерігаємо зовнішньо-політичну *діяльність* Київської Русі. У «Смерті у Києві» стрижнем є внутрішні князівські усобиці. «Первоміст» завершується знищенням мосту, що асоціюється із *руйнуванням* самої київоруської держави, бо сюжет твору розгортається у часи монголо-татарської навали. Так, підтверджується думка М. Фуко, що «межі книги ніколи не окреслені досить чітко: у її назві, у першій та останній стрічці, у внутрішніх конфігураціях і в узагальнюючих її формах міститься система посилань на інші книги, інші тексти і фрази, які й створюють вузли мовної сітки (йдеться про розгортання дискурсу. – *Т. С.*)» [12, 25]. На основі «вузлів мовної сітки» або визначених етапів існування Київської Русі у творах П. Загребельного (будівництво, діяльність, руйнування) чотири названі романи утворюють цикл про Київську Русь.

З’ясовуючи значення пограниччя в історичному аналізі, М. Фуко зазначав, що його наявність передбачає «визначення меж того чи іншого процесу, переломних точок, порушень звичного ходу речей, амплітуди коливань, порогів функціонування, розривів причинно-наслідкових зв’язків» [12, 12]. Якщо цикл про Київську Русь П. Загребельного розглядати як художній аналіз історії, то темпоральні «пограниччя» у ньому позначаються через часопросторові символи. Таким постає Софійський собор з «Дива», бо є не звичною церквою, а став поєднанням християнських і язичницьких традицій, уособленням протистояння між князівською владою, обов’язками і мистецькою свободою. Аналогічну функцію виконує міст із «Первомосту», оскільки його знищення символізує завершення одного історичного етапу і початок нового: «І, німуючи в розпуці, сліпо, мало не навпомацки, відступили вони туди, звідки прийшли чи то вони, чи ще їхні пращури […], і утонули там і вмерли, але не все вмерло з ними, позостався по них незборимий дух, і нові покоління взяли його собі в дорогу…» [7, 675]. Окрім виділених М. Фуко ознак, названим символам у художніх текстах властиві динамічні трансформації, вони динамічні. Наприклад, Софійський собор – «рухомий»: «Возносився рожево під саме небо, і низькі хмари черкали об найвищу баню, заплутувалися безпорадно поміж бань нижчих, умить зупинялися у своєму бігові, і тоді видавалося ніби починає летіти понад землею самий собор» [6, 501]. Міст – символ руху: «Безжально скидали з мосту вбитих, а то й живих, і однаково судився кінець і тим, і тим у хвилях дніпровських, що ставали на той час спільниками мостищан, з’єднані з ними слугуванням справі великій і вічній – рухові.

ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Випуск 60. Частина 2

Отже, той міст міг би називатися ще рухом» [7, 438]. Тому подібні символи позначають початок / завершення сюжетної події, факту художньої біографії персонажа, навіть епохи Київської Русі.

Схожі твердження філософської концепції французького мислителя та художньої – українського письменника можна знаходити не тільки в історичних романах П. Загребельного, а й у змісті його літературно-критичних праць. М. Фуко наголошував, що історія літератури «примножує розриви (йдеться про часові відрізки. – *Т. С.*) і вишуковує їх» [12, 9]. В автокоментарях та інтерв'ю, датованих 70-ми роками, П. Загребельний вжив вислови «археологія знання», «генеалогія влади», запроваджені прихильниками «нового історизму» [5, 461]. Проте цей аспект проблеми заслуговує на окреме дослідження.

Не можна однозначно стверджувати, що у своїх поглядах на історію М. Фуко та П. Загребельний подібні. Звичайно, знаходимо судження, які дають підстави говорити, що в історичних романах письменник розгортає ідеї, які суперечать до концепції М. Фуко. Сюжетом романів циклу про Київську Русь П. Загребельний наголошував закінчення епохи і водночас незнищенність набутого досвіду [«…диво це ніколи не кінчається і не переводиться»] [6, 568], нові покоління беруть від пращурів незборимий дух [7, 675], «Ліси стояли, мов люди. Старші дерева здіймалися над молодшими, вивищувалися невідступно…» [7, 430]). Тоді, як М. Фуко у своїх працях наголошував, що «нова історія» або «археологія», описуючи дискурсивні формації, «нехтує темпоральними послідовностями, котрі можуть у них проявлятися. Вона досліджує загальні правила, однаково вірні й такі, що можуть використовуватися в усіх точках часу» [12, 165]. Це означає, що, на думку французького філософа, кожна епоха відбувається сама по собі, не бере від попередніх і не передає наступним ніякого досвіду.

Отже, у філософській і художній спадщинах М. Фуко і П. Загребельного все ж констатуємо аналогії. Вони виступають в історичних романах про Київську Русь під час інтерпретації часопросторового «пограничча», запропонованого філософією М. Фуко, як історія персонажа/історія дискурсу, зображення епохи Київської Русі/певний часовий відрізок із власними дискурсами, символи часопросторового «пограничча»/ознаки темпорального пограничча. Звичайно, їх наявність не означає, що українського письменника потрібно називати серед низки мислителів-новоісториків. Проте такі паралелі дають змогу розглянути художню концепцію історії у творах П. Загребельного з відмінної від традиційної (історія – причинно-наслідковий ланцюг фактів) філософсько-літературознавчої позиції. Наявність символів часопросторового «пограничча» у «Диві», «Смерті у Києві», «Первомості» і «Євпраксії» доводить, що проблема множинності окремих історій (у випадку з романами П. Загребельного історії окремих персонажів) не обмежувалася кордонами Західної Європи, поширювалася навіть крізь завісу панівної радянської ідеології.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Білик Н.* Міфологічний вимір семантики ключового знака-символу в романах П. Загребельного «Диво» і «Первоміст» та І. Андрича «Міст на Дрині» / Н. Білик // Слово і час. – 2009. – № 10. – С. 66–76.
2. *Дончик В.* Істина – особистість : Проза Павла Загребельного. Літ.-крит. нарис / В. Дончик. – К. : Радянський письменник, 1984. – 248 с.
3. *Загребельний П.* Думки нарозхрист, 1974–2003 / П. Загребельний. – К. : Пульсари, 2008. – 240 с.
4. *Загребельний П.* Євпраксія / П. Загребельний // Твори : у 6 т. Т. 4 / П. Загребельний. – К. : Дніпро, 1980. – С. 5.
5. *Загребельний П.* Неложними устами: Статті, есе, портрети / П. Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1981. – 680 с.
6. *Загребельний П.* Диво / П. Загребельний // Твори : у 6 т. Т. 2 / П. Загребельний. – К. : Дніпро, 1979. – 575 с.
7. *Загребельний П.* Смерть у Києві. Первоміст / П. Загребельний : Твори. у 6 т. Т. 3 / П. Загребельний. – К. : Дніпро, 1980. – 680 с.
8. *Зборовська Н.* Влада і свобода в романах Павла Загребельного / Н. Зборовська // Слово і час. – 2011. – № 10. – С. 3–23.
9. *Новиченко Л.* Хто звів семибрамні Фіви? / Л. Новиченко // Життя як діяння : вибрані статті / Л. Новиченко. – К. : Дніпро, 1974. – С. 513–531.
10. *Семків Р.* «Втеча» істини. Умберто Еко, «Ім'я троянди»; Павло Загребельний, «Смерть у Києві» / Р. Семків // Фрагменти : есе / Р. Семків. – К. : Смолоскип, 2001. – С. 70–77.
11. *Фащенко В.* Павло Загребельний. Нарис творчості / В. Фащенко. – К. : Дніпро, 1984. – 207 с.
12. *Фуко М.* Арихиология знания / М. Фуко ; [под. общ. ред. Б. Левченко ; перев. с фр. Д. Стасова]. – К. : Ника-Центр, 1996. – 208 с.
13. *Фуко М.* Надзирать и наказывать. Рождение тюрьмы [Электронный ресурс] / М. Фуко ; [под. ред. И. Борисовой ; пер. с франц. В. Наумова]. – М. : Ad Marginem, 1999. – Режим доступа : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/History/Fuko_Tyrm/index.php.

Стаття надійшла до редакції 15.09.2012
Прийнята до друку 21.02.2013

THE TEMPORAL AND SPATIAL «FRONTIER» IN PAVLO ZAHREBELNYI'S NOVELS ABOUT KYIVAN RUS

Tetyana SUSHKEVYCH

Ivan Franko State University of Zhytomyr,
40, Velyka Berdychivska Str., Zhytomyr, 10008, Ukraine,
e-mail: winter_weather@mail.ru

In the article it is given the interpretation of chronotope of Pavlo Zahrebelnyi's novels about Kyivan Rus through the prism of a «new historicism» conception, offered by M. Foucault. It is established on the basis of analysis of spatiotemporal temporal and spatial «frontier» in the works by Ukrainian writer, that their plot (history of character) can be

ISSN 2078-5534. Вісник Львівського університету. Серія філологічна. 2014. Випуск 60. Частина 2

examined as a history of discourse in M. Foucault's conception, the image of the Kyivan Rus epoch – as the certain temporal segment with own discourses, symbols of spatiotemporal «frontier» – as signs of temporal frontier.

Key words: frontier, «new historicism», discourse, history, chronotope, Kyivan Rus epoch.

ВРЕМЕННО-ПРОСТРАНСТВЕННОЕ «ПОГРАНИЧЬЕ» В РОМАНАХ О КИЕВСКОЙ РУСИ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО

Татьяна СУШКЕВИЧ

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко,
ул. Б. Бердичевская, 40, Житомир, 10008, Украина,
e-mail: winter_weather@mail.ru

Проинтерпретирован хронотоп романов о Киевской Руси Павла Загребельного сквозь призму концепции «нового историзма», предложенной Мишелем Фуко. На основе анализа временного и пространственного «пограничья» в произведениях украинского писателя констатируется, что их сюжет (история персонажа) можна рассматривать как историю дискурса в концепции М. Фуко, изображение эпохи Киевской Руси – как определённый временный отрезок с собственными дискурсами, символы временно-пространственного «пограничья» – как признаки темпорального пограничья.

Ключевые слова: пограничье, «новый историзм», дискурс, история, хронотоп, эпоха Киевской Руси.